

VAAZ'DA TAKİP EDİLEGEK METOD (*)

III

Dr. Günay TÜMER

DİYANET
DERGİSİ
CİLT: XVII
SAYI: 6

KASIM
ARALIK
1978

334

VIII

Bir önceki maddeyi işbirliği ile bitirdik, bu maddeyi de işbirliği ile başlatalım. Vâiz, arada bir değişiklik olması, aynı zamanda cemâatin daha başka yönlerden aydınlanması için bazı yollar bulabilir. Amerika'da ve bazı ülkelerde çeşitli branşlarda, ilim adamları, uzmanların kiliselerde konularıyla ilgili konferanslar verdikleri, konuşmalar yaptıklarını biliyoruz. Hattâ kiliseler bunu duyurmak, ilân için yol kavgalarına, önemli noktalara tabelâlar astırarak devamlı halkın ilgisini canlı tutmak, aynı zamanda isteyenin istediği yerdeki konferansa gidebilmesini sağlamak yolunu takip etmekle asrın reklamcı zihniyetine uygun bir davranış da sergilemiş olmaktadır. Birkaç sene önce İstanbul'daki camilerdeki vâizleri ve vaaz konularını (Ramazan Ayında) bazı gazetelerin ilgili sütunlarında görmüş ve faydalı olacağını düşünmüştük. Bizim burada temas etmek istediğimiz husus şu olacak: İmam-Hatip Liselerinin hizmete girmesinden bu yana bu okullardan mezun olup-önceleri lise farkını vererek çeşitli yüksek tahsil kurumlarını bitirip mesleğe atılmış ya da dinî alanda yaptığı yüksek tahsilin yanında ayrıca bir başka yüksek tahsil kurumundan da mezun olup o mesleği icra etmekte olanlar da dahil olmak üzere - o yerde görevli (okullarda ve diğer kurumlarda) meslekten kimşelerle temas ve işbirliği yaparak vâiz, hem kendi vaazlarında onlardan bazı hususlarda yararlanabilir, hem de onların da kürsüye çıkmasıyla kürsüsünü zenginleştirmiş, çeşitli çevrelerin câmiye ilgisini çekmiş, en azından bir değişiklik getirmiş olacaktır emin olabilir.

(*) Dergimizin 1. ve 2. sayılarında çıkan yazının devamı, yazarının bir müddet için Ankara dışında bulunması nedeniyle 3. - 4. ve 5. sayılarında nesredilememiştir.

Vâiz, mesleği ve cemaati ile' alâka dairesi dışında, bulunduğu yerde bazı meseleleri danışabileceği, sorabileceği kimselerin bulunup bulunmadığını araştırmalı, her şeyin diploma ile hallolmadığını unutmamalı, tekâmül edebilmesi için resmî yollar yanında kendisine de düşen hususlar olduğunu bilmelidir. Kibirliyle hayâ edenin nasibinin az olacağını düşünerek, melekvarî, hayatının sonuna kadar ilme tâlip kimse, insana ambargo koyan en sömürücü hasletin, benliğin tuzağından kurtulmuş olur. Dolayısıyla vâiz, bal alacağı kovanın en azından farkında olmalı, istidat ve kabiliyetlerin pek farklı olduğunu, bazı ilahi mevhibelerin herkesde bulunmadığını bilmelidir. Hz. Mûsâ'nın (A.S.) Hz. Hıdır (A.S.) ile seyahatından öğrendiği az bilgi midir? Fenârî (Ö. 1432)'nin anlayamadığını Somuncu Baba (Hamîdeddin-i Aksarâyî -Ö. 1407-) Mevlânâ (Ö. 1273)'nin anlayamadığını Şems-i Tebrizî (Ö. 1247), Fâtih (Ö. 1481)'in anlayamadığını Akşemseddin (Ö. 1459) anlatmamış mıdır? Zaten sohbet Eshâb-ı Suffa'nın mîrâsıdır. Öte yandan vâiz, bulunduğu yerde muktedir kimseler varsa, usûl-i fıkıh, akaid, usûl-i tefsir, usûl-i hadîs gibi ihtisaslaşması gerektiği alanlarda istifade ya da meslekdaşlarıyla işbirliği yoluna gitmelidir.

IX. Vâizin şahsiyet yapısında belki en önemli temel taşı hasbîliktir. Bu, vâizin hem Allah'a (C.C.), hem de kula karşı en ihlâslı tavrıdır. (Muhlis için bkz. A'raf, 29; Yûnus, 22, Ankebût, 65; Zümer, 2, 11, 14; Lokman, 32; Gâfir, 14, 65; Beyyine, 5.) Kur'ân-ı Kerim'de tebliğ ve irşad görevini yüklenmiş peygamberlerin insanlardan bir şey beklemedikleri ve istemedikleri sık sık zikredilir: "Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabb'ine aittir."²⁶⁰ Peygamberimizin (S.A.S.) görevlendirildiği yoldan vazgeçmesi için yapılan en câzip tekliflere, bir eline Güneş, diğer eline Ay'ı koysalar bile dönmeyeceğini söylemesi bu bakımdan ne kadar anlamlıdır. "...kim işini güzel yaparak özünü Allah'a teslim ederse, onun mükâfatı Rabb'inin yanındadır..."²⁶¹ Âyeti, Yahudi ve Hıristiyanları kimin Cennet'e gidebileceğini açıklamakla kalmıyor, aynı zamanda Peygamberimizin (S.A.S.) getirdiği yolun özünü de veriyor.

Bu itibarla vâize hırs, menfaat kollamak vb. mezzum haller değil, ihlâs, meslek aşkı ile çalışmak ve irşadi esas tutmak, kanaat yakışıdır. "Kanaat, tükenmez mal ve fenâ bulmaz hazinedir." hadîsi²⁶² gerçekten hırsedilecek bir hazinedir. Vâizin bir menfaat peşinde olmadığını, Allah'ın (C.C.) rızasını esas aldığını halk, onun câmi dışındaki ahvâlinde anlamak yoluna gittiği gibi, câmiddeki konuşmalarından da çıkarabilir. Bütün bunları gözönünde bulundurarak vâiz, yanlış anlaşılacak şeyler söylememeye özen göstermeli, bilhassa imalı sözlerden, siyâsetten, partililik hastalığı belirtilerinden titizlikle kaçınmalıdır; bu hususta vere-

(260) Şuarâ, 109. Bkz. Şuarâ, 127, 145, 164, 180; Sebe', 47; Sâd, 86; En'am, 90 Hûd, 29, 51; Yâsîn, 21; Yûnus, 72.

(261) Bakara, 112.

(262) Hadis için bkz. Aclûnî, Keşfu'l-Hafâ, II/151. Osmanlı Devleti zamanında hizmetleri karşılığı va'izlere vakfiyelerde "cihet" (hizmet parası) vakfedildiği hk. bkz. Mehmed Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri, III/572.

ceği bir açığın hizmetini ne kadar baltalayacağını bilmelidir. Günümüzde siyaset, yüzde elli propagandaya, o da vaad, mübâlâğa ve yalana dayanır. Yerine gelmeyen vaad ve yalan bir hadise göre münâfıklık alâmeti, mübâlâğa da temkin ve vakara muhalefet meydana getireceğinden, hangisine olursa olsun particilik hastalık ve taassubunun vâize uygun bir keyfiyet olmayacağı kanatındayız. Kaldı ki vâiz İslâm'ın ne bir ırkın, ne de bir zümre ya da grubun inhisarı altında olmadığını, ona tahsis edilemeyeceğini en iyi bilmesi gereken kimsedir. Öte yandan câmi, cem' edici toplayıcı, birleştirici bir huzur, gükûnet, barış, birlik ve dirlik mahallidir. Herkese açıktır. Bu sebeple herkesi cem' edici tarzda konuşup câmide şahıs ya da gruplar hedef alınmamalı, husûmet ve fitne uyarılmamalıdır. Câmiden çıkan kimseler belli olmalı, onların birbirlerine bakışları değişmelidir. Asırlardır içeriden, dışarıdan çeşitli ihanetlere, fitnelere dâçar kalmış bu mazlum milletin yüzünün güldüğü bir câmi kalmıştır. Vâizlerimizin bu câmi geleneğini yaşatmaları gerekir. Vâiz, birleştirici, kaynaştırıcı, şahsiyetiyle ayrılıkları giderici bir "nâsîh-ı emîn" (güvenilir öğretici)²⁶³ olmalıdır. Çünkü câmi; kavga, dedikodu, cedel, tenkid, azar yeri olmadığı gibi, kürsü, şahsiyetiyle Peygamberimizin (S.A.S.) yolunu yaşatabilecek kimselerin çıkmaya cesaret edebilecekleri makamdır. Bu geleneğe uymayan tutumlar, hem de câmide süte su katmaya²⁶⁴ benzer ki nasıl diyeceğiz sonra teraziyi doğru tutun, metreyi düzgün kullanın, emanetlere riâyet edin... diye! Vâiz, kalben herhangi bir tarafa bağlılık duysa bile, vaaz kürsüsünde vicdanen kendisini kontrol altında bulundurması bir meslekî ahlâk, dürüstlük ve adâlet borcudur. (Bkz. Nisâ, 50) Kürsüde bir siyasi tercih belli ederse bilmelidir ki bundan en fazla İslâmiyet zarar görür; çünkü İslâmiyet nâmına anlattıklarının te'siri kalmaz. Öte yandan tuttuğu grubu emniyete, diğerlerini de ye'se itmiş olur ki her ikisi de İslâmiyette makbul değildir. Üzerinde dura dura belirtelim: Particilik adı altında İslâmiyete uymayan durumları, sözleri, hatâları da savunmak durumuna düşmek herhalde hiçbir vâizin hoşuna gitmez. Bütün bunları gözönünde bulundurarak kanaatımızca vâiz, partiler, tarikatlar, mezhepler vb. arasında uzlaştırıcı, objektif, tarafsız bir şahsiyete sahip olabilmesi için siyasetin üstünde kalmalı, altına düşmemelidir. Ashında vâiz tarafsız değildir, taraflıdır ve herkesçe bu bellidir, yadırganmaz. O, İslâm'ın bülbülüdür; bahçesi de câmidir. Dolayısıyla İslâmiyete hizmet edecektir, kürsünün hürriyet ve istiklâlini bir gruba ciro etmeyecektir. Kürsü İslâmiyete hizmet ettiği sürece kim İslâma hizmet ederse o kârlı çıkacaktır. Önemli bir nokta da şudur ki başta kürsüler olmak üzere dinî çevreler siyasetin üstünde ve dışında kalırlarsa hem kendileri menfaat, hırs, ihtiras vb. suçlamalardan uzak İslâmiyet'e hizmet imkânı bulurlar, hem de kendilerine mâlolanmadığı için siyasi çevrelerin dinî istismarları önlenmiş, daha iyisi İslâmiyete hizmet partiler arasında bir rekabet yarışı hâline gelmiş olur. Yukarıda belirttiğimiz hususların doğru olup olmadığını irdelemek için mevzu' (uydurma) hadislerin çıkış sebeplerini, Asr-ı Saâdet'ten bu yana ulemâ-ümerâ, ulemâ-siyaset münasebetlerini şöyle bir hatırlamakta fayda vardır. Bu arada diğer yolu bir kere daha hatırlayalım: Vâiz, öğretici, belletici, kolaylaştırıcı, sevdirci, timitlendirici uyarıcı, teselli edici makamını semen-i kalîle, kendisine, bir

(263) Nâsîh-ı emîn için bkz. A'râf, 68 ("Size Rabb'im'in gönderdiği gerçekleri duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğretiyim.")

(264) "Ömer görmese de Allah görür"ken!

gruba, kısacası Peygamber yolunun dışındaki birşeye tahsis ederse, kendini teşhir, afişe etmiş olur, zor durumda kalır, hizmeti yanar, ağırlığını kaybeder, etkisi gider. Bu sebeple vâiz, kürsüde de, hususi hayatında da grupların, cereyanların üstünde ve dışında kalmalı ki da'vet ve hizmeti herkesi kucaklasın, kürsüsünün herkese kucağı açık olsun.

X. Vâize düşen bir görev de dinî-millî konularda cemâatı aydınlatmak ve uyarmaktır. Komşu devletlerin Ortodoks Kiliseleri, en az mektepleri kadar millî konularda cemaatlarını şartlandırıyorlar. Bu, diğer Hıristiyan kiliseleri ve diğer dinlerin ma'bedleri için de böyledir. İngiltere'de (Londra'da) St. Paul Kilisesi'nin bir bölümü (umumiyetle kiliselerde böyle bir bölüm ayrılıp senenin belirli zamanlarında orada ayin yapılır) millî kahramanlara tahsis edildiği, Yahudi sinagoglarında dinî-millî konuların bir arada verildiği şekilde misâller çoğaltılırsa, din adamlarının milletlerinin varlıklarını devam ettirmek hususundaki uyanıklıkları ortaya çıkmış olur. Dinî ve millî mayamızdaki hürriyet, istiklâl, cihad, gihadet, ırz, namus vb. nirengiler Anadolumuzun bir tarafında Denizli Müftüsü Ahmed Hulûsi Efendi'nin cihad fetvasında buram buram tüter, Anadolu'nun öbür tarafından Maraşlı Sütçü İmam'ın tabancasından kurgun olup çıkarken yakın tarihimiz din adamlarımızın bu husustaki uyanıklık ve titizliklerini bir kere daha belgelemiştir.²⁶⁵ Daha dün Yahudi'nin devlet, batının ağgözlü, emperyalist, maddeci devletlerinin toprak ve petrol, içindeki şer kuvvetlerin kandırdıkları bedbahtların altın ihtirasiyle.. ihanetlere uğrayan, öte yandan vaadlerle ve çeşitli yollarla (altın, istiklâl vb.) aldatılan kendi dindaşları tarafından bile arkasından vurulan Osman Gazi'nin Kur'âna ayakta durarak kurduğu (*) Fâtih'in Peygamberimizin (S.A.S.) müjdesini gerçekleştirerek te'yid ettiği, Yavuz'un Mekke-Medine kutsal emânetler, dinî liderlikle takviye ettiği-Ehl-i Sünnet'in kal'ası, üç kıt'ada sınırları bulunan, geçmişimizin ve dünyanın en büyük, âdil, ileri, muhteşem devleti olan Osmanlı Devletinin hâtrası soğumamışken bugün millî-dinî şairimiz M. Âkif'in İstiklâl Marşıyla tescil ettiği Türkiyemizi bölmek, parçalamak, yutmak, onda gittikçe gelişen İslâm ve Türklük âlemini emperyalistlerin, sömürücülerin tasallutundan kurtarıp yeniden ayağa kaldıracak potansiyeli akamete uğratmak için Anadolu'da bulunduğumuz sürece en büyük düşmanımız olan bir büyük devlet, daha önceki bir devremizdeki en büyük düşmanımız olmuş diğer bir büyük devlet, dost zannederken ne denli düşman olduğu bugün kendi kendimizle düştüğümüz çelişkilerden açıkça ortaya çıkmış ayrı bir büyük devlet başta olmak üzere, gerçekten domuz derisinden post, gâvurdan dost olmayacağını çeyrek aydınlarımıza isbatlamakta birbirleriyle yarışan XX. Asrın modern ve medeni (!) devletleri siyasi, iktisadi, sosyal, kültürel.. çeşitli yollarla

(265) Bu konuda bkz. Kadir Mısıroğlu, İstiklâl Savaşında Sarıklı Mücâhidler (Ali Rıza Alp'in "İstiklâl Savaşında Din Adamlarımız" başlıklı Tercüman Gazetesindeki tefrikasını da zikredelim_1975). Tarık Buğra'nın "Küçük Ağa" adlı eseri konunun roman tarzında işlenişine bir örnek teşkil eder. Eserdeki vâiz tipi enteresandır. Bu vesile ile edebî eserlerin taranmasıyla bu eserlerde konuyu edilen vâiz tipleri ve bunların davranışları üzerinde duran bir çalışma bulunmadığını, boş zamanlarında vâizlerimizin lehte-aleyhde bu konuya da eğilirlerse hem vâizin dışarıdan nasıl görüldüğünü, bu eserleri okuyanlarda belirecek tutumu anlayabileceklerini, hem de eğer hakikat payı varsa istifade etmiş olacaklarını belirttim.

(*) Osmanlı Devletini 600 sene ayakta tutan ruh, Osman Gazi'nin bu ihlâsından gelmektedir.

harıl harıl çalışmaktadırlar. Yukarıda zikrettiğimiz hususlar, ülkemizdeki karışıklıkların, kıyamet alâmeti gibi çoğalan kıtalin, insanlarımız arasındaki husûmet, münâzaa, kin, intikam, düşmanlığın, maddecilik, bölücülük, menfaatperestlik vb.lerinin de sebebini ortaya koymak bakımından önemlidir. Konu buraya intikal edince belirtmeliyiz ki ülkemiz, İslâm ülkeleri ve bütün dünyanın en büyük düşmanı komünizm ve siyozizmdir. Bu iki maddeci tehlikeden ikincisinin arkası Yahudi kapital emperyalizmine, yani az insan, fakat çok para ile dünya siyasi, sosyal, iktisadi konjonktörlerini elinde tutmaya dayanır. Komünizm ise ideolojik yoldan sınıf yutturmacası ile dünya hâkimiyetine gitmek ister. Ye'cûc ve Me'cûc gibi dünyayı ifsada uğraşan bu iki tehlikenin ülkemiz ve İslâm âlemi için neler düşünebileceğini, neler yapabileceğini vâiz, çok iyi takip etmek durumundadır. Cenâb-ı Hak, Kurtuluş Savaşımızın karanlık günlerini geri getirmesin. Rusya'daki ve Çin'deki Müslüman Türklerin geçirdikleri maceralar ve başlarına gelenler meydandadır. Filistin, Eritre, Filipinlerde, Müslümanlara yapılanlar da malûmumuzdur. Çarpıcı bir örnek, Lübnan'da olup bitenler, iç savaşı kimlerin çıkarıp, kimlerin körüklediklerini, sonucun ne olacağını göstermesi bakımından uyarıcıdır. Hava kirlenmesinin büyük şehirlerimize neler getireceğini bilmemize rağmen önleyemediğimiz gibi, anarşinin, bir fasid daire içinde sonu gelmeyen fikri ve bedeni dalaşmaların, her çeşidiyle maddeciliğin, satılmışlığın, gaflet-dalâlet-hıyânetin, her çeşit bölücülüğün ülkemize ve gözlerini ülkemize çevirmiş İslâm-Türklük âlemine neler getireceğini sezip, bilip elimizle önleyemediğimiz şu ortamda uyanık, basiretli vâizin diliyle kötülüğü önleme sadedinde bezledeceği himmet ve göstereceği firaset büyük önemi haiz olacaktır. Vâizin bütün neşriyatı takip etmesi mümkün değildir; fakat ülkesinde olanlara bigâne kalması da mümkün değildir. Komünizm ana gerçek olarak sınıf meselesini esas edindiği için bir yere girmesinde büyük engel olarak gördüğü milliyetçiliği çağdışı, gerici bir görüş olarak niteler. Halbuki milliyetçilikde manevi muhteva, ideal, kültür birliği, müşterek dinî, ahlâkî, târihî değerlere bağlılık, duyuş, düşünüş, sevinç ve tasada, kaderde birlik gibi toplumların vazgeçemeyeceği değerler vardır. Bu vesile ile İslâmiyet'in bu konudaki tutumunun çok yerinde olduğunu belirtelim. İnsan topluluklarının farklı köklere sahip bulunması -birbirleriyle anlaşsın, işbirliği yapsınlar diye- ilâhî takdir ve tensibe dayanan²⁶⁶ bir vâkıa, bir realitedir.²⁶⁷ Bu, inkâr edilemeyeceği²⁶⁸ gibi, Allah'ın (C.C.) takdirini

(266) Bkz. Hucurât, 13 ("Ey insanlar, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi milletlere ve kabilelere ayırdık. Allah yanında en üstün olanınız (Allah'ın buyrukları dışına çıkmaktan) en çok korunmanızdır...")

(267) Bilâl-i Habesî, Selmân-ı Fârisî, Süheyb-i Rûmî bir vâkıadır. Eğer köklerinin beyanında bir mahzur bulunsaydı böyle tavsif edilmezler ve asırlarca böylece intikal etmezlerdi.

(268) Cenâb-ı Hak, bu vâkıayı kendisine nisbet ettiği, hikmet olarak da birbirinizi tanımanız için diye beyanda bulunduğuna göre, durum açıktır.

kendi toplumu için bir üstünlük meselesi yapmak da câiz olamaz. Belki Allah'ın o topluluğa tahsis ettiği ni'metlere tahdis-i ni'met gerekir. (Bkz. Duhâ, 11) İslâmiyet, i'tidal, istikamet, orta yol dînidir²⁶⁹. İshâmiyette akrabâlık²⁷⁰, komşuluk münasebetleri önemlidir. İyilik, önce ana, sonra baba,²⁷¹ daha sonra yakın akraba (zi'l-kurbâ)dan başlayarak²⁷² mağribdeki, maşrıkdaki Müslüman kardeşe kadar gider. Ana, baba, yakın akrabâdaki kan bağı meydandadır. [Bkz. Ahzâb, 6 ve meali için bkz. S. Ateş, Kur'ân-ı Kerim Meali, 382 - rahim sahipleri (kan akrabaları)-] Dolayısıyla kendi toplumunu sevmek, (zulmüne yardım etmedikçe kavmini sevmenin "asabiyet" olmadığı hk. bkz. İbni Mâce, Fiten-7, II/1302, Kahire 1953. - Şirk, büyük bir zulümdür. Bkz. Lokman, 13-) ona bağlı olmak, onlara iyilik yapmak (hem de Müslüman iken), diğer Müslüman topluluklar ile de kardeşçe münasebetler sürdürmek, yardımlaşmak, İslâmî gaye birliği gözetmek, günümüzdeki Müslüman topluluklar için (bilhassa Osmanlı Devletinin bu konudaki tutumunu unutmamış olanlar için) bir şiar olmalıdır. Zâten Türkler fenâ fi'l-İslâm ihlâsını gösterip asırlarca İslâmın kılınıcı olarak hizmet verdiklerinden Türklükle İslâmiyet birbirine meczolmuştur. Türk'ün bu konudaki tavrını bir ırkçılık gibi ele almak yanlış olacağı gibi, o şekle sokmak da yanlıştır. Bu itibarla Türk-İslâm sentezi, yine bize ruh verecek, bizi kanatlandıracak, bize iki ayak, iki kol, iki kanat, çift motor gücü getirecek hareket kaynağımız olmalıdır. Bir nokta üzerinde daha duralım: İslâmiyet, câhiliye devrindeki aşırı kabîle, kavmiyet bağılılığını, Habes'li bir köle ile Kureys'li bir seyyid arasındaki farkı kaldırmıştı. Böylece insan hakları bakımından cemiyetlerdeki tabakalaşmayı, sınıflaşmayı tasfiye ettiği gibi, ırkçılığı da tasfiye etmişti. Bu hususu kurmuş olduğu devletlerde en âdilâne uygulayan yine Türkler olmuştur. Emevi Devleti ile Osmanlı Devleti karşılaştırılırsa bu anlaşılabilir.

Siyonistlerin kendi dinleri dışındaki dinlere ve bu dinlerin mensuplarına karşı tutumları bellidir²⁷³. Siyonist Protokollarında diğer dinleri felsefi, ideolojik yollarla nasıl çürütecekleri, o dinlerin mensuplarını çeşitli yollarla nasıl iğfal edeceklerini açıklamışlardır.²⁷⁴ Ülkemizde, bilhassa Tanzimat'tan bu yana yapılanları ilmi bir çerçevede içinde ele alan ve günümüzdeki buhranların sebebini teşhis eden eserleri vâizlerimizin iyice

(269) Bkz. Fâtiha, 6; Bakara, 143.

(270) Akribâyâ iyilik, sıla-i rahm vb.

(271) Bkz. Buhâri, Edeb-2; Birr-1, 2; Ebû Davud, Edeb-120; İbni Mâce, Edeb-1; A.b.H., Müs., v/3, 5.

(272) Bkz. Nahl, 90.

(273) Siyonistler için bkz. Prof. Dr. Hikmet Tanyu, Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler, (Yağmur Yay.), İst. 1976, c. II., Shf. 1158 vd.

(274);A.g.e., I/477-555.

okumalarında fayda görüyoruz.²⁷⁵ Ülkemizde dinî inançları yıkmak için batıda modası geçmiş görüşlerin nasıl tezgâhlandığı, bu gaye ile Darwin, Durkheim (Durkaym'), Auguste Comte (Öğüst Kont), Z. Freud (Fröyd) gibi kökü Yahudi bilgin ve filozoflardan nasıl faydalandığı, locaların ve diğer gizli teşkilâtların bu konudaki faaliyetleri, yazılanlar ve çizilenlerle dinî mukaddesât nasıl alaya alındığı, komünizmi yaymak için çalışanların da yine yahudi olduklarını... bilmeden aydın kitlenin câmie girmesi, alışması, tedirgin olmamasını sağlamanın mümkün olmadığını şimdiye kadar hizmet vermiş vâizlerimizin anladıklarını tahmin ederiz.

XI. Bir önceki maddede millî tehlikelere karşı ülkede fitne belirmediğinde vâize düşen görevlerden söz ettik. Vâiz, cemaat üzerindeki tarafsız, hakkı söyler, doğru söyler intibâının müşahhas sonuçlarını bu gibi ahvalde daha iyi müşahede imkânı bulur. Vâiz, anlattığı konulardaki azîmet ve ruhsat yönlerini göstererek²⁷⁶ devamlı sert, ya da pek yumuşak şeklinde değil, mu'tedil, ağır, temkinli şeklinde bir intibâ bırakabilirse önemli zamanlarda vaazlarıyla cemâata hâkim olabilir. Bu etki, câmide kalmaz, cemiyete de sirayet eder, büyük hizmetlere sebeb olur.

Vâizin, öteden beri Müslümanların arasındaki dargınlıkları, kurgınlıkları, Müslüman gruplar arasındaki ihtilâfları kürsüde, câmi dışında gidermeye, halletmeye çalışması bir alinyazısı olmuştur. Çünkü şerri def'etmek, nef'i celbetmekten önce gelir. Bu itibarla birlik-beraberlik, anlayış-müşâvaha, sevgi-saygı çağrısı, zaman zaman böyle konular seçmek ya da vaazlarında sık sık bu hususa temas etmek yoluyla, hem câminin anlamına uygun, hem de vâizin Peygamberimizin (S.A.S.) ihtilâfları halletmek yolundaki âdetine uyması demek olacağından yerinde bir tutumdur. Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurulmaktadır: "Muhakkak mü'minler kardeşlerdir. Kardeşlerinizin arasını düzeltin ve Allah'tan korkun ki size rahmet edilsin."²⁷⁷ İslâm kardeşliğinin efdaliyeti²⁷⁸ bunu gerektirir. Zâten vâizlik mesleğinin bir gerekçesi olan şu Âyetteki emrin bu hususa da şümûlü vardır: "İçinizden hayra çağıranı, iyiliği buyurup kötülükten men'eden bir topluluk olsun."²⁷⁹ Bu Âyetten bir sonraki Âyetteki tavsiye de önemlidir: "Kendilerine açık deliller geldikten sonra ayrılığa düşüp ihtilâf edenler gibi olmayın."²⁸⁰ Aşağıda mealini vereceğimiz Âyet-

(275) Üstteki dipnotta zikrettiğimiz eser, Yahudi tarihini kronolojik bir sıra içinde verirken bazı Yahudi teşkilatlarının dünya milletler, bilhassa kendi milletimiz üzerindeki yıkıcı etkilerini dönmelerin ve belli teşkilâtların bu konudaki faaliyetlerini belirterek kültür tarihimizdeki büyük bir boşluğa dolduruyor.

(276) Sütten döndürme da yapılabılır, muhallebi de!

(277) Hucurat, 10.

(278) Bkz. Buhâri, Ferâiz-9, Salât-80, Fezâilu's-Sahâbe-35; Tirmizî, Menâkıb-15; Dârimî, Ferâiz-II; A.b.H., Mûs., III/18.

(279) Âl-i İmrân, 104.

(280) Âl-i İmrân, 105.

ler konumuzla ilgilidir: "Allah'a ve Resûlüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin, yoksa korkuya kapılırsınız, devletiniz gider. Sabredin, çünkü Allah sabredenlerle beraberdir."²⁸¹ "Ey inananlar, Allah'tan, O'na yaradır biçimde korkun ve ancak müslümanlar olarak ölün. Ve topluca Allah'ın ipine yapışın, ayrılmayın..."²⁸²

Vâiz, ülkesindeki mukaddesat, din düşmanı, içten yıkıcı, açıkça ya da sinsice ma'neviyata cephe alan cereyanlardan, bölgesindeki bâtil inanışlar, hurâfeler, küfre, dalâlete düşüren şeylere kadar olan biteni inceleyecek, araştırarak, takip edecek, soruşturacak, öğrenecek; daha sonra hazırlanacak, planlı bir şekilde (cemaatin seviye ve hazım durumuna uygun dozajlarla, bilhassa münasebet aldırarak, zaman zaman) cemaati uyuracak, millî dinî tehlikeleri gösterecek, mücadele edecek, aynı zamanda birleştirecek, kaynaştıracak, sevecek, sevdirecek, sevgi dağıtacaktır.

Bir milleti ayakta tutan şeylerin başta gelenlerinden birisi moraldir. Milletler, şimdi propoganda ve moral açısından sportif faaliyetlere, müsabakalara daha başka bir önem vermektedirler. Öte yandan kültürel, siyasi, iktisadi sömürüler, morali yıpratmak için aşağılık duygusuna itmek, anarşi, şâyialar (Bkz. Ahzâb, 59) vb. üzerine kurulduğu da unutulmamalıdır. Bütün bu sebeplerle vâiz, birlik-beraberlik çağrıları ve şâyialara kapılmama tavsiyeleri yanında, çalışma, iş ahlâkı, kalkınma hamlesi, iktisadi sömürülerden kurtulabilme yolları, işbirliği, iş sahiplerine ve ülkeye faydalı hizmetler yapanlara kolaylık gösterme ve yardım, her türlü israftan kaçınma, ülke ekonomisine katkıda bulunacak teşebbüsler ve yardımlaşma, çeşitli ilmi alanlarda derinleşmeyi teşvik, teknik-teknolojinin devrimizde milletlere kazandırdığı imtiyaz.. gibi konulara da yer vermelidir. Yüz senedir aydınımız olsun câhilimiz olsun içimizden ve dışımızdan bize empoze edilen, bizi bizden, tarihimizden, dinimizden, manevi değerlerimizden soğutan, koparan bu telkinden ne kadar zarar görmüştür. Vâiz, yerî geldikçe bizim dinimizde bulunup başka dinlerde bulunmayan üstünlükleri tesbit etmeli, dinimizin düzelttiği hususları belirtmeli, dinimizin feshettiği şeyleri göstermelidir. Bu, vâize konu ve detay kazandırır. Çünkü İslâmın inanç meseleleri ya da sadece bunlardan birisi, aynı şeyler ibadet ve ahlâk meseleleri, diğer dinî meseleler için de yapılabileceği gözönünde bulundularak, diğer dinlerdeki ile karşılaştırılacak olursa İslâm'ın hak din²⁸³ doğru din²⁸⁴ olduğu kadar, mükemmel ve tam din²⁸⁵ Allah'ın indindeki

(281) Enfâl, 46.

(282) Al-i İmrân, 102-3.

(283) Bkz. Tevbe, 29, 33; Feth, 28; Saff, 9.

(284) Bkz. Tevbe, 36; Rûm, 30, 42; Beyyine, 5.

(285) Bkz. Mâide, 3. (Gerçekten, dinler arasında bütün müesseseler itibarıyla bir karşılaştırma yapılırsa İslâmiyet 100 puan üzerinden 100 alır. Bu da onun ikmal ve itmam olunma keyfiyetini açıklar.)

din²⁸⁶ razı olduğu din,²⁸⁷ diğer dinlerin üzerine ızhâr ettiği din,²⁸⁸ doğrudan kendisine izafe ettiği din²⁸⁹ olduğu pek açık olarak ortaya çıkar. Bu cemaatta dinine bağlılık meydana getireceği kadar, böyle bir dine sahip olmak bakımından moral sağlar, aşağılık duygusuna imkân vermez. Ayrıca Peygamberimizden başlayarak diğer peygamberler, sahâbeler, ulemâ ve evliyâyâ ait kıssalar, menkübeler, fıkralar, sözler, hususiyetler, meziyet ve fâziletlerin anlatılması cemaatta hem onlara karşı sevgi ve saygı uyandırır, hem de böyle şahsiyetlere sâhip olmanın morali sağlar; tabii bu vesile ile anlatılacak dinî meseleler ayrı bir kârdır.²⁹⁰ Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim'in i'câzı, her devirdeki her tabakadan, her seviyeden, her kabiliyetten kimseleri tatmin edip onlara yol gösterebilmesi, insanlık âleminin vazgeçemeyeceği en önemli meseleleri muhtevi oluşu, dünyanın en doğru ve hak kitabı oluşu, (diğer kutsal kitaplarla karşılaştırarak), ilim ve tekniğin bugünkü gelişmelerinin onun değerini daha artırması, mu'cizevi beyanları vb. hususların anlatılması, sadece imanları kuvvetlendirmekle kalmaz, yukarıda temas ettiğimiz noktada da fayda sağlar. Bütün bunların yanında vâiz, dinî ilimlerde yetiştirdiğimiz büyük şahsiyetlerden başka, müsbet ilimlerde de başarılı çalışmalar yapmış, buluşlar, yenilikler getirmiş, dünya ilimler tarihine geçmiş ünlü büyük adamlarımızı araştırmalı, tesbit etmeli, kültür ve medeniyetimizin özelliklerini, batıyı ve dünyayı nasıl etkilediğini, tarihimizi, zaferlerimizi, kahramanlarımızı bilmeli ve cemaatını aydınlatmalıdır. Bilhassa öğrenciler, başta aydın kitle mensupları cemaat için bu, yanlış telkinler, aşağılık duygusu, kendisine ve mensup olduğu dinî-millî çevreye güvensizlik karşısında bir te'minat, bir moral sağlar.

XII. Vâiz, vaazlarının münasip bir yerinde birkaç dakikasını (3-5 dakika) dikkatini çeken imanî, amelî hatâlara ayırırsa çok faydalı bir yol tutmuş olur. Muhakkak ki vâiz, Abdulkadir-i Geylânî gibi vaaz ettiği kişilerin manevî sulûklarında kontrolculuk yapamaz;²⁹¹ ancak dikkat edince çevresindeki insanların bilhassa umumi bazı hatâları sürdürüp gittiklerini görebilir. Birkaçını biz zikredelim: Namaz kılarken secde

(286) Bkz. Âl-i İmrân, 19.

(287) Bkz. Mâide, 3.

(288) Bkz. Tevbe, 33; Feth, 28.

(289) Bkz. Âl-i İmrân, 83; Nûr, 2; Nasr, 2.

(290) Din büyüklerinin hayatı, dinî hayatın modelleridir. Peygamberimizin (S.A.V.) ahlâkı Kur'an'da öğütlenen ahlâkın pratiğe yansıyan modellerini teşkil ettiği gibi, sahâbe, evliyâ, ulemâ "taalluk, tahalluk, tahakkuk" silsilesiyle o Güneş'in yıldızlarıdır. Peygamberimizde bizim için "en güzel örnek" (Bkz. Ahzâb, 21) bulunduğu göre, verâsetine lâyık olanların hayat menkûbelerinin, sözlerinin gönülleri ısıtması, gözleri yaşartması, onların gerçek yolun fenerleri olduklarını isbatladığı gibi, Peygamberimizden kaynaklandıklarını da ortaya koyar.

(291) Mi'racla ilgili bir vaazındaki tayy-i zaman konusu enteresandır.

iki ayağın yerden kesilmemesi gerekirse de her nedense bir ya da iki ayağını kaldıran göze çarpar. Öte yandan ayağa kalkarken bir ya da iki eline dayananların durumu da öyledir. İçimden okuyorum diye kıraatı gereğince icra etmeyenler ayrı bir bölümü teşkil ederler. Abdest alırken başa ya da mese meshetmeden önce ellerini birbirine sürüp ya da oğuşturup suyu müsta'mel hâle getirmek, suyun akıp gitme keyfiyetini (mâ-i câri) sağlayamamak; boy abdestinde bir uzvu unuttum sanıp birkaç defa tekrarlayıp israf ve zorluğa düşmek; meni, mezi, vediyi ayıramamak; abdesti unuttum deyip zannın yakini izale edemeyeceğini bilememek; meselâ akşam namazının farzında 3. rek'atta imama uyan mesbûkun durumu; sehiv secdesine müteallik durumlar 3 ve 4 rek'atlık farzlarda münferiden kılarken²⁹² ilk ka'dede salavatlara başlamak (bilerek, bilmeyerek); oruç niyetinde kalbi karar ve azmin esas olduğunu bilmeyip diliyle niyetlenmeyi ya da sahura kalkmayı yerine getiremedim diye oruçlu değilim zannetmek; zekâta nisâbın para mikdarı; sık sık yemin etmek; helâli helâl, haramı haram bilmemek; haramın başında besmele çekmek ya da sonunda hamdetmek; gıybet ettiğinde ikaz edilince ben gıybet etmiyorum onda bulunan hâli söylüyorum demek; Allah baba gibi elfâz-ı küfür; diğer bazı peygamberlere gâvurların peygamberi diye saygısızlık yapmak; türbeden istemek ya da türbedeki zât için kurban kesmek; tecdid-i îman ve tecdid-i nikâhı gerektiren şeyler; günlerden, sayılardan, hayvanlardan uğursuzluk çıkarmak; vesvese; zanla insanlar hakkında hüküm vermek vb. hususlar.

XIII. Sondan bir önceki maddemizi hitâbette önemli bir husus olan diksiyona hasrederiyoruz. (Diksiyon kelimelerin seçilme düzeni, aynı zamanda düşünceyi kolaylıkla anlatma yoludur.) Bu tanımlama, daha çok düzgün söylemek (talâkat)ın tanımlamasına uymaktadır. Çünkü talâkat, bir zihin yeteneğine dayanır. Kelimelerin, cümlelerin yerinde kullanılarak kolay, güzel belirtilmesi demektir. Talâkatın güzel ses ve düzgün bir söyleyişle ilgisi yoktur. Oysa bir hatip, düşüncelerini, duygularını iyi anlatabilmek için uygun kelimeler, cümleler seçtiği gibi, doğru bir sese, düzgün bir söyleyişe de sâhip olmalıdır. Bu bakımdan dinleyiciler karşısında söz söyleyen her kimsenin diksiyon sanatını bilmesi lâzımdır. Diksiyon, söz söylerken duygu ve düşünceleri üslûbuna uygun olarak belirtmek için sesin âhengini, söyleyişi, jesti, mimiği, alınacak tavırları yerinde, aynı zamanda güzel kullanma sanatıdır."²⁹³

XIV. Bir Âyet maliyle konuyu bitiriyoruz:

"Halkı ıslah edici kimseler olsaydı, Rabbin o şehirlere haksız yere helâk edecek değildi."²⁹⁴

(292) 4 rek'atlık müekked sünnetlerde,

(293) Türk Ansiklopedisi, XIII/254.

(294) Hûd, 117.

İSLAMIN DEĞİŞİK
ALANLARDA BEŞER
MEDENİYETİNE
BAĞIŞININ,
KATKISININ BİR
KÜÇÜK ÖRNEĞİ,
KOLLEKSİYONUDUR.
BİLHASSA
BATILILARIN ALIP

FAYDALANDIĞI
DEĞERLERDİR. KİŞİ
FAALİYETİNİN HER
DALINA TEŞMİL
OLUNABİLEN BU
KATKILARIN PEK
ÇOĞU BU
DÜNYADA HAYATIN
DAHA DA KOLAY

OLMASINA, KOLAY
YAŞANMASINA
YARDIM ETMİŞTİR.
GERÇEKTE İSLAM
DÜNYASI,
AVRUPANIN
YAŞADIĞI KARANLIK
ORTAÇAĞI ASLÂ
YAŞAMAMIŞTIR.

Batı dünyası İslam dininin batıya vermiş olduğu şeylere ve kendisinin de bunlara benzemesine hayran kalmıştır. Şimdi beş asır boyunca buna hayran kalan bir batı ülkesi de İspanya'dır. Çünkü İspanya, Amerika'yı keşfettiğinde kendi öz İslâmi mirasını kesinlikle kaybetmiştir. İslam mirasını kaybetmesi yüzünden Orta Çağ boyunca bugüne kadar geri kalmıştır.

Tarihte MADRİD'in ilk sözü geçtiği yıllar; Mesleme el-Macritî (Madridi)nin milâdî onuncu asır sonlarında bugün Üniversite tahsili dediğimiz yüksek tahsil için doğuya gittiği yıllardır. Mesleme'nin memleketi olan Macrit, Orta İspanya'da Toledo'dan kırk mil kadar uzakta bir tepe üzerine kurulmuş küçük bir kasabadır. Mesleme'nin kaydolduğu arap okulları, hiç şüphesiz günümüz üniversiteleri gibi değildi, fakat talebe ve hocaların ilmî araştırma ve öğretme faaliyetleri için hep bir arada buldukları camiler ve benzeri yerlerdi.

Bin yıl gibi bir zaman önce Pirene Dağlarının kuzeyine kadar bütün Batı Avrupa karanlık veya Orta Çağ dediğimiz bir dönem yaşıyordu. Bu durum eski çağlarda Akdeniz havzasını idare eden büyük Roma İmparatorluğunun çöküşü, parçalanışı ile veya altı asır önce başlayan Avrupa medeniyetinin yeniden doğuşu, Rönesans başlangıcı arasında geçen karanlık bir devirdi. Bununla beraber güney İspanya orta çağların bu karanlığına girmemiş fakat çok daha geniş İslam dünyasının uzak batı ucunu teşkil ve o medeniyeti temsil etmiştir.

Mesleme el-Macritî yüksek tahsilini şimdiki Irak topraklarında bulunan Bağdad, Kûfe ve Basra şehirlerinde tamamlamıştır. Tahsilini bitirince memleketi İspanya'ya iki önemli aklî kazançla dönmüştür.

Birincisi: İslâm âleminin Hindlilerden alıp geliştirdikleri ve halen de "H i n d u s a y ı l a r" diye çekinmeden itiraf ettikleri sayılar sistemidir. Bu sayılar arapçada, arapca ve ibrance yazılarda olduğu gibi sağdan sola doğru değil batı ve Hind alfabesinde olduğu gibi soldan sağa doğru yazılır. Mesleme'nin öğrendiği ikinci mantikî şey; el-Harizmî adıyla anılan İranlı alimin meydana getirip geliştirdiği astronomi tabloları serisidir. Biz bu iki müsbet ilmî kazancına üçüncüsünü de ekleyebiliriz ki, o da onsekizinci asır Batı Avrupası Fransız ansiklopedistlerine tıpa tıp benzeyen,